

תאריך עדכון: 26.03.2023

שם המחלקה: המחלקה לתלמוד ותורה שבעל-פה
שם ומספר הקורס: התפתחות ההלכה – סוגיות מגדר
09-1646-01

שם הקורס באנגלית:
Development of Halakha: Topics in Gender

שם המרצה: ד"ר חיים בורגנסקי

סוג הקורס: הרצאה

שנת לימודים: תשפ"ד   **סמסטר:** שנתי   **היקף שעות:** 2 ש"ש
אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

הקורס יתן מבוא נרחב למחקר התפתחות ההלכה, תוך עמידה על הרבדים הבסיסיים של התפתחות זו ועל גורמיה של ההתפתחות, בדגש על סוגיות מגדר.

תוצרי למידה:

הסטודנט יכיר את הגישה המחקרית לנושא התפתחות ההלכה.
הסטודנט יכיר את השכבות הבסיסיות של ההלכה, ואת הגורמים העיקריים לשינויים בה.
הסטודנט יכיר את תהליך ההתפתחות של סוגיות מגדר במספר תחומים.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

הקורס יתאר את תחום המחקר של התפתחות ההלכה. לשם כך הקורס יעסוק במופעים שונים של ההלכה לאורך ההיסטוריה. הקורס יתאר סוגיות שונות בהלכות הנוגעות לסוגיות מגדר שונות, ויתאר את התפתחותם לאורך הדורות, על פי מתודת המחקר של התפתחות ההלכה.

מהלך השיעורים:

השיעורים הינם שיעורים פרונטאליים, הכוללים ניתוח משותף של מקורות המצויים בידי הסטודנטים.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מקורות מומלצים	נושא השיעור	
	מהי "התפתחות ההלכה"? האמנם ההלכה "מתפתחת"?	1.
רוזנברג, שלום, לא בשמים היא: תורה שבעל פה - מסורת וחידוש, אלון שבות: תבונות, תשנ"ז, עמ' 27-9, 127-57.	הבעיה התיאולוגית בהתפתחות ההלכה; גישות שונות לפתרון.	2-3
הלברטל, משה, מהפכות פרשניות בהתהוותן, ירושלים, מאגנס, תשס"ד, עמ' 69-94.	בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה: מקומה של האשה בבית בתורה שבכתב.	4-5
מ' סטלאו, "זכר ונקבה בראוה? מגדר ויהדות חז"ל", בתוך: רצף ותמורה: יהודים ויהדות ברץ ישראל הביזנטית-נוצרית (עורך: י' ל' לוי), ירושלים תשס"ד עמ' 486-504.	מקומה של האשה במשפחה בתורה שבע"פ	6-7
הלברטל, משה, מהפכות פרשניות בהתהוותן, ירושלים, מאגנס, תשס"ד, עמ' 168-192	דיון: האם שיקולים ערכיים משפיעים על התפתחות ההלכה?	8
גילת, יצחק דב, פרקים בהשתלשלות ההלכה, רמת גן: אוניברסיטת בר אילן, תשנ"ב, עמ' 239-242	חיוב האיש במזונות האשה	9
	הכתובה ותקנות הכתובה	10-11
בדיחי, יובל, ירושת הבנות במשפט העברי – מגמות בעת החדשה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן, תשע"ט, עמ' 6-29.	בנות יורשות	12
	סיכום: תהליכי התפתחות במקומה של האשה בבית	13
אברהם גרוסמן, חסידות ומורדות: נשים יהודיות באירופה בימי הביניים, ירושלים, תשס"א. עמ' 174 - 209	"כל כבודה בת מלך פנימה" – להתגלגלותו של הכלל מן התלמוד עד פוסקי ימינו.	14-15
הרב חיים דוד הלוי, "זכות נשים לבחור ולהבחר", תחומין י' (תשמ"ט), עמ' 118-123.	האשה כממלאת תפקידים ציבוריים: פולמוס ההשתתפות בבחירות – בין ערכים להלכה.	16-17
תמר רוס, ארמון התורה ממעל לה, תל אביב, תשס"ז, עמ' 31-105. שם, עמ' 387 ואילך.	גישות פמיניסטיות דתיות	18-19
דוד שפרבר, הנשים המפללות לעצמן, רמת גן, תשס"ב, עמ' 5-16. דניאל שפרבר, דרכה של הלכה, ירושלים, תשס"ז, עמ' 17-50; 102-127.	האשה כפעילה דתית: השתתפות במניין. אמירת קדיש. קריאה בתורה. מנייני נשים.	20-21
אברהם גרוסמן, חסידות ומורדות: נשים יהודיות באירופה בימי הביניים, ירושלים, תשס"א.	לימוד תורה לנשים: מגמות היסטוריות ומודרניות	22-23

	היחס דחייה, הכלה וקבלה.	14-26

ג. דרישות קדם:

בהתאם לדרישות המחלקה

ד. חובות / דרישות / מטלות:

נוכחות והשתתפות בשיעורים בהתאם לחובה הכללית באוניברסיטה.
לקראת ההרצאות יועבר חומר קריאה לסטודנטים בהתאם למפורט בטבלה, אותו עליהם להכין לפני ההרצאה.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

נוכחות והשתתפות בדיונים: 10 אחוז.

מבחן סיום: 90 אחוז

ו. ביבליוגרפיה (מומלצת, בנוסף לרשימות שלמעלה):

- הרב מרדכי אליהו, "מינוי אשה לתפקיד ציבורי", תחומין ז' (תשמ"ו), עמ' 518-519.
אליקים ג' אלינסון, הצנע לכת, ירושלים, תשנ"ז, עמ' 43-15.
הרב יוסף אפרתי, "חברות נשים בועד מקומי בישוב שיתופי", הקיבוץ בהלכה, עמ' 277-290.
הרב יונה דברת, "מינוי נשים לתפקיד ציבורי, והשתתפותן בהצבעה באסיפה", הקיבוץ בהלכה, עמ' 291-311.
הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, תחוקה לישראל על פי התורה, כרך א: סדרי שלטון ומשפט במדינה היהודית, ירושלים, תשמ"ט.
הרב שלמה מן ההר, "שיתוף נשים במלחמה", תחומין ד' (תשמ"ג), עמ' 68-78.
יוחנן סילמן, קול גדול ולא יסף: תורת ישראל בין שלמות להשתלמות, ירושלים: הוצאת ספרים על שם י"ל מאגנס, תשנ"ט.
- שמואל ספראי, "הציבור כגורם בפסיקת ההלכה", בין סמכות לאוטונומיה במסורת ישראל (עורכים: זאב ספראי ואבי שגיא), תל אביב: הקיבוץ המאוחד בשיתוף עם נאמני תורה ועבודה, 1997, עמ' 493-500.
- הרב משה פיינשטיין, אגרות משה, חלק ג, ניו יורק, תשכ"א; חלק ד, ניו יורק, תשכ"ד; חלק ה, ניו יורק, תשל"ג.
תמר רוס, ארמון התורה ממעל לה, תל אביב, תשס"ז.
שגיא, אברהם, אלו ואלו: משמעותו של השיח ההלכתי, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1996.
אליאב שוחטמן, "מנייני נשים בכותל", תחומין טו (תשנ"ה), עמ' 184-161.
- התגובות להנ"ל, בתוך תחומין יז (תשנ"ז), עמ' 167-160.
דניאל שפרבר, דרכה של הלכה, ירושלים, תשס"ז.